

МЕТОДОЛОГІЯ БІОЕНЕРГЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Чміль А. І.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Наведено методологію системного біоенергетичного аналізу сільськогосподарських технологічних процесів.

Постановка проблеми. Для оцінки ефективності нової техніки і оптимізації режимів роботи машин і обладнання найбільшого поширення набула методика на основі критерію приведених витрат. Проте в умовах інфляції і економічної кризи, коли ціни різко міняються, дати повну економічну оцінку стало практично неможливо. В цих умовах ефективність використання енергетичних ресурсів в тваринництві і пошук енергозберігаючих технологій доцільно проводити з допомогою системного біоенергетичного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел з означеної проблеми [1,2,3] свідчить про відсутність системного біоенергетичного аналізу сільськогосподарських технологічних процесів є головною причиною застосування недосконалих технологічних процесів і систем в тваринництві.

Мета досліджень – обґрунтування методології системного біоенергетичного аналізу сільськогосподарських технологічних процесів.

Основні матеріали дослідження. Під системним біоенергетичним аналізом (СБЕА) розуміється метод системного дослідження сільськогосподарських технологічних процесів, направлений на виявлення резервів енергозбереження з врахуванням природних і техногенних потоків енергії і речовини і в їх неперервному зв'язку. Основною метою СБЕА є:

- на стадії проектування-попередження виникнення зайвих витрат викопних джерел енергії при обов'язковому дотриманні параметрів, що забезпечують реалізацію функціонального призначення об'єкта;
- на стадії виробництва і експлуатації-скорочення або виключення невиправданих витрат і втрат енергії при збереженні або поліпшенні споживчих властивостей об'єкта. В основі СБЕА лежить визначення коефіцієнта біоенергетичної ефективності, кількісним виразом якого є відношення енергії, акумульованої в продукції (енергомісткість продукції) до сумарних витрат енергії на її виробництво (енергоємність продукції):

$$\eta_{en} = \frac{E_n}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m C_{ij}^k X_{ij}^k}, \quad (1)$$

де E_n - енергомісткість сільськогосподарської продукції, ГДж/ц; C_{ij}^k - енергетичний еквівалент k елемента i виду витрат по кожному технологічному процесу j , ГДж/(ц, м², люд.-год); X_{ij}^k - величина k елемента i виду витрат на виробництво продукції по кожному технологічному процесу j (ц, м², люд.-год); i, j - види витрат і їх елементів - прямі витрати (електроенергії, паливно-мастильних матеріалів), непрямі

(на виробництво кормів, племінних тварин, лікарських препаратів), інвестиційні витрати (машин, споруд і т. д.), витрати живої праці (робітників, службовців); j - технологічні процеси (годування, напування, прибирання гною, підтримання мікроклімату і т. д.).

Такий підхід дає можливість враховувати не тільки прямі витрати електроенергії і палива, а й упереджені раніше в різних галузях народного господарства, а також витрати живої праці робітників і службовців. Системний біоенергетичний аналіз значно перевищує можливості техніко-економічного аналізу по виявленню резервів економії викопних енергоресурсів. далі в процесі проведення техніко-економічного аналізу здійснюється констатація недоліків і обумовлених ними причин, то результатом СБЕА є пошук конкретних шляхів усунення цього роду недоліків, підвищення ефективності функціонування досліджуваного об'єкта. Сумарні витрати всіх видів ресурсів перераховують в енергетичні одиниці за відповідними енергетичними еквівалентами. При цьому енергетичні еквіваленти на засоби виробництва включають енергію, витрачену на видобуток сировини, її переробку, виготовлення і транспортування машин і обладнання, а також енергію на виготовлення запасних частин і ремонт. При розробці енергетичних еквівалентів враховувалося, що щорічно машини й устаткування переносять на продукцію тільки частина сукупної енергії. Таким чином всі витрати зводяться в єдину систему енергетичних показників, які на відміну від вартісних, не вимагають у зведенні до незмінним в часі цін, інфляційних процесів та курсів валют.

Корисний енерговміст сільськогосподарської продукції оцінюється за якісним і хімічним складом органічних сполук (енергія 1 кг білка дорівнює 23,56 МДж, жиру-39,77 МДж, вуглеводнів- 15,5 МДж).- У загальному вигляді енерговміст можна представити як функцію:

$$E_n = f(u, v), \quad (2)$$

де E_n - корисний енерговміст продукції; f - функція, що зв'язує наявність у продукції органічних сполук, u і вологовміст v .

Для м'якоті туш бичків, наприклад, енерговміст можна визначити за формулою [2]:

$$E_m = 9,713M - 2195,299 \quad (3)$$

де E_m - корисний енерговміст в м'якоті туш, МДж; M – передзабійна маса бичків, кг.

Узагальненим показником витрати всіх видів енергії є сумарна енергоємність продукції або процесу,

тобто поєднання витрати паливно-енергетичних ресурсів на виробництво одиниці продукції у всіх попередніх і поточних процесах. Сукупні витрати $E_{заг}$ складаються з прямих витрат енергії $E_{пр}$, що включають споживання енергоносіїв (паливо, електрична та теплова енергія) технологічним і енергетичним обладнанням, непрямих $E_{к}$ витрат енергії поза інфраструктурою виробництва на виготовлення добрив, пестицидів, запчастин та ін., що повністю витрачаються в процесі одного циклу виробництва та інвестиційних E_i - минулих витрат енергії на виробництво машин, будівництво будівель і споруд та ін. і витрат енергії у вигляді живої праці людей $E_{жпн}$:

$$E_{заг} = E_{пр} + E_{к} + E_i + E_{жпн} \quad (4)$$

Прямі витрати енергії визначаються витратою електроенергії і палива, непрямі - через відповідні енергетичні еквіваленти. Визначення інвестиційних витрат енергії має свою особливість, яка полягає в тому, що енергія, витрачена на виготовлення цих засобів, використовуються лише частково. Для кількісної оцінки інвестиційних витрат необхідно розділити енерговитрати на виготовлення засобів виробництва на термін їх служби і помножити на час використання протягом одного технологічного циклу. Сукупні річні витрати енергії, що витрачається на продукцію тваринництва визначається наступним чином:

$$E_{пр} = E_{мн} + E_{кр} + E_{осн} + E_{обор} + E_{жпн}, \quad (5)$$

де $E_{мн}$ - сукупна енергія, матеріалізована у поставочному поголів'я, МДж; $E_{кр}$ - сукупна енергія, матеріалізована в кормах, ГДж; $E_{осн}$ - сукупна енергія, що переноситься основними засоби виробництва (крім поголів'я худоби), ГДж; $E_{обор}$ - сукупна енергія, що переноситься оборотними засобами виробництва (крім кормів), ГДж; $E_{жпн}$ - сукупна енергія, пов'язана з витратами роботи, ГДж.

Сукупні енергозатрати на виробництво кормів складаються з енергозатрат обробіток, збирання, транспортування і приготування кормів.

$$E_{кр} = E_{тер} + E_o + E_{тр} + E_{маш} \quad (6)$$

де $E_{тер}$ - прямі витрати паливно-енергетичних ресурсів, МДж/т; E_o - сукупні витрати енергії, оречевлені в мінеральних добривах, пестицидах і насінні, МДж / т; $E_{маш}$ - енергоємність машин і обладнання, МДж/т.

Сукупні витрати основних засобів виробництва складаються з енергії, яку переносять обладнанням $E_{об}$, машинами $E_{маш}$, спорудами і приміщеннями $E_{зд}$.

$$E_{осн} = E_{сб} + E_{маш} + E_{зд} \quad (7)$$

Сукупні витрати оборотних коштів складаються з прямих витрат енергії пального $E_{зсм}$, теплової енергії $E_{те}$, електричної енергії $E_{еє}$ і енергії, що переноситься ветеринарними препаратами $E_{ен}$.

$$E_{обор} = E_{зсм} + E_{те} + E_{еє} + E_{ен}. \quad (8)$$

Дуже ефективним представляється використання поняття мінімально необхідних (теоретичних) витрат для отримання розглянутої тваринницької продукції [3]. Зіставлення витрат енергії ідеалізованої СЕБС з витратами реальної досліджуваної СЕБС дозволяє судити про енергетичні ефективності останньої за величиною відносного ККД:

$$\eta_{ен}^{отн} = \frac{\sum E_3^{ИД} \sum E_3^P}{\sum E_3^3} = \eta_{ен}^3 / \eta_{ен}^{ИД}, \quad (9)$$

де $\eta_{ен}^{отн}$ - відносний ККД енергетичної ефективності СЕБС; $E_3^{ИД}$, E_3^3 - витрати енергоресурсів відповідно ідеалізованою і реальною СЕБС; $\eta_{ен}^{ИД}$, $\eta_{ен}^P$ - коефіцієнт енергетичної ефективності відповідно ідеалізованої і реальною СЕБС.

Різниця між показниками енергоспоживання на виробництво однієї тваринницької продукції для реального і ідеалізованого рівнів, помножена на обсяг її випуску в перспективі, визначає резерви паливно-енергетичних ресурсів [1]

$$P_i = (E_i^P - E_{ен}^P) M_i^{ИД} \quad (10)$$

де $M_i^{ИД}$ - об'єм випуску однієї тваринницької продукції для ідеалізованої моделі.

Висновки. Запропоновано методологію системного біоенергетичного аналізу сільськогосподарських технологічних процесів в основі якої лежить визначення коефіцієнта біоенергетичної ефективності, кількісним виразом якого є відношення енергії, акумульованої в продукції (енергомісткість) до сумарних витрат енергії на її виробництво (енергоємність).

Список використаних джерел

1. Бусенко О. Т. Технологія виробництва продукції тваринництва / За ред. О. Т. Бусенка. - К.: Вища освіта, 2005. - 496 с.
2. Ревенко І. І. Машиновикористання у тваринництві / І. І. Ревенко, В. М. Манько, В. І. Кравчук. - К.: Урожай, 1999. - 207 с.
3. Шабельник Б. П. Теорія та розрахунок машин для тваринництва / Б. П. Шабельник, М. М. Троянов, І. Г. Бойко, О. В. Нанка, А. І. Дзюба. - Х., 2002.

Аннотація

МЕТОДОЛОГИЯ БИОЕНЕРГЕТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

Чмил А. И.

Приведено методологію системного біоенергетичного аналізу сільськогосподарських технологічних процесів.

Abstract

METHODOLOGY BIOENERGY ANALYSIS OF AGRICULTURAL PROCESS

A. Cmil

Powered methodology system bioenergetic analysis of agricultural processes.